

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА

ГРАМАТИЧНІ ЧИТАННЯ – XI
Матеріали Міжнародної
науково-теоретичної конференції
13-14 травня 2021 року

Вінниця
ТВОРИ
2021

УДК 81'36(06)

Г 76

Редакційна колегія: Анатолій Загнітко, доктор філологічних наук, професор, член-кореспондент НАН України (науковий редактор); Алла Архангельська, доктор філологічних наук, професор; Олена Важеніна, кандидат філологічних наук; Катерина Городенська, доктор філологічних наук, професор; Василь Грещук, доктор філологічних наук, професор; Ілля Данилюк, кандидат філологічних наук, доцент; Наталія Дарчук, доктор філологічних наук, професор; Людмила Коваль, доктор філологічних наук, доцент; Елла Кравченко, доктор філологічних наук, доцент; Жанна Краснобаєва-Чорна, доктор філологічних наук, професор; Марія Конюшкевич, доктор філологічних наук, професор; Тетяна Космеда, доктор філологічних наук, професор; Анатолій Мойсієнко, доктор філологічних наук, професор; Людмила Попович, доктор філологічних наук, професор; Ганна Ситар, доктор філологічних наук, доцент (заступник наукового редактора); Володимир Широков, доктор технічних наук, професор, академік НАН України; Марина Притолок, лаборант (відповідальний секретар).

Затверджено до друку Вченою радою Донецького національного університету імені Василя Стуса (протокол № 13 від 26 березня 2021 р.).

Г 76 Граматичні читання – XI: Матеріали Міжнародної науково-теоретичної конференції 13–14 травня 2021 року / Донецький нац. ун-т імені Василя Стуса; наук. ред. А. П. Загнітко. – Вінниця: ТОВ «Твори», 2021. – 296 с.

Розглянуто актуальні проблеми морфологічних і синтаксичних категорій, встановлено особливості семантики фразеологічних і лексичних одиниць, висвітлено напрями та методи прикладних лінгвістичних досліджень, з'ясовано напрями комунікативного аналізу мовних одиниць.

Для науковців, викладачів, аспірантів і студентів-філологів.

ISBN 978-966-949-807-6

УДК 81'36(06)

© Донецький національний університет імені Василя Стуса, 2021

© Автори матеріалів, 2021

ISBN 978-966-949-807-6

© ТОВ «Твори», 2021

РОЗДІЛ II. ФУНКЦІЙНА СЕМАНТИКА ЛЕКСИЧНИХ І ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ

Важеніна Олена	Заголовкотвірна функція фразеопаремій у химерному дискурсі	77
Зоріна Юлія	Система кольоропозначень в українській фразеології	81
Клименко Наталя	Дослідження полісемії назв одягу східностепових говірок донеччини	88
Космеда Тетяна	Майстерність Лесі Українки в моделюванні аксіологічних смислів у її епістолярній спадщині (до 150-річчя від дня народження поетеси)	92
Кучинська Олександра, Ткачук Марина Митько Неля	Семантичні єдності повнозначних слів у ролі присудка двоскладного речення (на матеріалі поезій Ліни Костенко) Лінгвостилістичні функції хронологічно маркованої лексики у творах Б. Лепкого	98 103
Стрюк Наталя	Вербалізація концепту КИЇВ в українській лінгвокультурі (на матеріалі написів на одязі)	106
Сулима Олеся	Процесуальні дієслова та їхній текстотвірний потенціал у дескриптивному тексті	112
Юзвікевич Пшемислав	Епоніми в мікології (про походження латинських, українських і польських офіційних назв макроскопічних грибів)	116

РОЗДІЛ III. ПРИКЛАДНА ЛІНГВІСТИКА: НАПРЯМИ ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Harbera Iryna	Theoretical and methodological fundamentals of linguoconflictology as a field of applied linguistics	127
Дарчук Наталя	Комп'ютерна параметризація в Корпусі української мови	130

прикладх слова-церковнослов'янізми «окаянный» і «окаянник» вживаються з негативною експресією, у знижено-згрубілому значенні.

Отже, Б. Лепкий досить активно вживає архаїзми з певним стилістичним навантаженням. Історизми фактично називають зображувані у творі реалії, які на сучасному етапі є зниклими. Архаїзми, на відміну від них, передають мовні особливості того періоду, служать для створення піднесеності й урочистості.

Література

1. Лепкий Б. С. Мотря: Історична повість. Київ: Дніпро, 1992. 464 с.
2. Лепкий Б. С. Полтава: Історична повість. Київ: Дніпро, 1992. 487 с.
3. Літературознавчий словник-довідник / за ред. Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Коваліва та ін. Київ: ВЦ «Академія», 1997. 752 с.
4. Сучасна українська літературна мова: Стилістика / за заг. ред. І. К. Білодіда; Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні Академії наук УРСР. Київ: Наукова думка, 1973. 587 с.

Наталя Стрюк
(*м. Вінниця*)

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ КИЇВ В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІНГВОКУЛЬТУРІ (НА МАТЕРІАЛІ НАПИСІВ НА ОДЯЗІ)

1 Вступ. Принти на одязі відображають категоризацію довкілля та репрезентують частину індивідуальної картини світу власника. За допомогою написів на одязі відбувається уточнення ознак концептів, важливих для певної культури, та популяризація системи цінностей.

Мета: окреслити тематичні особливості вербалізації концепту КИЇВ в українських написах на одязі.

Матеріал підготовлено у рамках ОК «Когнітивна лінгвістика й лінгвоконцептологія (включаючи модуль "Discourse and Concept: Regularity and Correlation")» ОНП «Філологія Philology» (галузь знань 03 Гуманітарні науки, спеціальність 035 Філологія Philology) третього (освітньо-наукового (доктор філософії)) рівня Донецького національного університету імені Василя Стуса, що реалізує принцип «навчання через дослідження».

2 Структура концепту. За робочу беремо структуру, запропоновану В. Карасиком, згідно з якою концепт, постає тривимірним утворенням і містить такі складники: поняттєвий, предметно-образний і ціннісний. Поняттєвий складник – це мовна фіксація концепту, його позначення, опис, ознакова структура, дефініція. Предметно-образний – це цілісний узагальнений відбиток у пам'яті, пов'язаний із певним предметом, явищем, подією, якістю. Ціннісний складник – важливість певного психічного утворення для індивіда та колективу [4].

3 Поняттєвий складник концепту КИЇВ. Поняттєвий складник концепту КИЇВ визначаємо шляхом аналізу словникових дефініцій у тлумачних словниках і словникових статей в енциклопедіях ХХ ст. – поч. ХХІ ст.

3.1 Новітній онлайнний словник української мови (2013-2018) фіксує п'ять ознак концепту КИЇВ: 1) столиця України; 2) одне з найбільших міст Європи; 3) розташування на Дніпрі, у північно-центральної частині України; 4) одне з найдревніших міст Східної Європи; 5) столиця Київської Русі із ІХ ст. н. е. [5].

3.2 В Українській малій енциклопедії (1959 р.) можна виділити десять ознак концепту КИЇВ: 1) духовна столиця України; 2) одне з найстарших поселень над Дніпром; 3) одне з найбільших міст Європи (з ХІ ст.); 4) розташування на перехресті важливих торговельних шляхів з півночі на південь і з заходу на схід; 5) зв'язок з апостолом Андрієм або з перевізником Києм; 6) страшна руїна в 1169 р. від Андрія Боголюбського; в 1240 р. від татар; 7) відродження під охороною Литовсько-Руської держави; 8) Магдебурське право (1498 р.); 9) Києво-Могилянська Академія; 10) руїна у 1934 р. з боку радянського режиму [6, с. 630-631].

3.3 З Української радянської енциклопедії (1980 р.) вичленовуємо 25 ознак концепту КИЇВ: 1) столиця Української РСР, центр Київської обл. та Києво-Святошинського р-ну; 2) один з найзначніших культурних, наукових і промислових центрів СРСР; 3) виникнення в 2 пол. 5 ст. — 1 пол. 6 ст.; 4) розташування на берегах Дніпра, на межі Полісся та Лісостепу; 5) третє (після Москви і Ленінграда) місто СРСР і перше серед міст УРСР (за кількістю жителів); 6) територія — 780 км² (1979 р.); 7) поділяється на 12 міських районів; 8) клімат помірно континентальний, м'який; 9) сосново-широколистяні та дубово-грабові ліси; 10) одне з найбільших міст Європи; 11) політичний, ремісничий, торговельний центр Київської Русі; 12) заснування трьома братами — Києм, Щеком і Хоривом; 13) страшна руїна під час монголо-татарської навали 1240 р.;

14) влада Великого князівства Литовського; 15) Магдебурське право (1498 р.); 16) возз'єднання Правобережної України з Росією (к. 18 ст.), адмінцентр Київської губернії; 17) індустріалізація на поч. 20 ст.; велике промислове місто; 18) окупація німецько-фашистськими загарбниками (1941 р.); 19) визволення військами 1-го Укр. фронту (1943 р.); 20) великий вузол залізничних, автомобільних, авіаційних і водних шляхів; 21) Київський метрополітен імені В. І. Леніна; 22) 18 вищих навчальних закладів; 23) Президія АН УРСР; 44 науково-дослідні академічні установи; 24) 8 палаців культури, 94 клуби, цирк, філармонія, 12 театрів; ряд кіностудій; 26 державних музеїв, 16 видавництв; 25) Київська кіностудія художніх фільмів імені О.П. Довженка [7, с. 113-123].

3.4 В Універсальному словнику-енциклопедії (2003 р.) можна виділити 23 ознаки концепту КІЇВ: 1) столиця України, центр області та Києво-Святошинського району; 2) найбільший індустріальний центр України: підприємства машинобудівної, електротехнічної, електронної, хімічної, поліграфічної, легкої, харчової промисловості; 3) заснування у кін. V – першій пол. VI ст; 4) розташування обабіч річки Дніпро; 5) 2,6 млн. мешканців; 6) одне з найбагатших і найкрасивіших міст середньовічної Європи; 7) центр Київської Русі; 8) знищення нападом монголо-татарів (1240 р.); 9) відбудування, 1363 приєднання до Великого князівства Литовського; 10) Магдебурське право (1498 р.); 11) важливий центр інтелектуального процесу в Сх. Європі (Києво-Могилянська академія); 12) з 1686 включення до складу Московської держави; 13) з 1797 р. адміністративний центр губернії у Російській імперії; 14) у 1918 р. проголошення УНР; 15) з 1934 р. столиця УРСР, масові страти (Биківня); 16) місце нацистського терору і масових страт (Бабин Яр) під час II Світової війни, повністю зруйнований під час відступу Червоної армії та воєнних дій; 17) міжнародні ярмарки: вузол залізничних, шосейних, повітряних і річкових шляхів, метро; 18) 18 вузів; 19) 27 музеїв, 25 театрів та студій; 20) найбагатше на пам'ятки історії та культури місто в Україні: Золоті ворота. Софійський собор, Видубицький монастир (XI ст.), комплекс споруд Києво-Печерської лаври, Андріївська церква, палаци; 21) у 50-80-х місце активного дисидентського руху; 22) з 1988 р. масові екологічні мітинги поклали початок переходу до незалежної держави; 23) з 1991 р. столиця незалежної України [8, с. 583-584].

3.5 Видання Знаки української етнокультури: Словник-довідник (2006 р.) виділяє лише шість ознак: 1) столиця незалежної України; 2) історія міста налічує понад 1500 років; 3) одне з найбільших міст

Європи; 4) найдавніший центр слов'янства; 5) «стольний град» Київської Русі; 6) ключовий елемент народних приказок [3, с. 282].

3.6 Енциклопедія історії України (2007 р.) містить шість ознак концепту КИЇВ: 1) столиця України, центр Київської області; 2) розташування на обох берегах Дніпра; 3) населення — 2693 тис. осіб; 4) територія 836 км; 5) 10 районів; 6) велику частину території займають зелені масиви й парки [1, с. 201].

3.7 Найбільшу кількість ознак концепту КИЇВ (35) було виділено в Енциклопедії України в інтернеті (стаття 2017 р.): 1) історична, політична, релігійна, наукова та культурна столиця України, центр Київської області; 2) промисловий та фінансовий центр; 3) найдавніші людські сліди датуються пізньопалеолітичним періодом; 4) заснування у другій пол. V або на початку VI ст.; 5) розташування на березі Дніпра; 6) найбільше місто (2017 р. 2931347 мешканців) в Україні; 8) територія 847,66 кв. км; 9) має 10 районів; 10) головна вулиця – Хрещатик; 11) природна флора хвойна і листяна; одне з найбільш зелених міст України та Європи; 12) столиця Київської Русі; 13) засновники брати Кий, Щек та Хорив; 14) грудні 1240 р. розграбування монголо-татарською армією хана Батия; 15) У 1569 р. у складі Речі Посполитої; 16) Магдебурзьке право; 17) Києво-Могилянський коледж (з 1701 р Києво-Могилянська академія); 18) автономне прикордонне місто Московсько-Російської держави (після Переяславського договору 1654 р); 19) у 1797 р. столиця Київської губернії і столиця Правобережної України; 20) після Лютневої революції 1917 р. столиця УНР, гетьманського уряду Павла Скоропадського, Директорії УНР; 21) з 1934 р. столиця УРСР; 22) окупація німцями 19 вересня 1941 р.; 23) розширення після війни (приєднання сіл на захід, схід та північ); 24) важливий транспортний та комунікаційний вузол (центральний залізничний вокзал; центральний автовокзал; чотири аеропорти, річковий порт); 25) трамваї та система метрополітену; 26) сім основних мостів приєднують Лівобережний та Правобережний Київ; 27) академічний центр України (Національна академія наук України, понад 130 науково-дослідних інститутів); 28) лідер у галузі охорони здоров'я; 29) культурний центр (близько 30 державних музеїв, 22 театри, Київський цирк.); 30) Головний друкарський центр України; 31) Українське національне інформаційне агентство (Укрінформ або Національне агентство новин України); 32) всі релігійні конфесії мають місця молитви; 33) Етнічний склад на кінець 20 ст. – 68,7% – українці, 22,4 – росіяни, 8,9 – інші; 34) 24 липня 1990 р. підняття синьо-жовтого прапора над мерією; 35) з 1991 р. політичний центр незалежної країни [2].

У результаті аналізу словникових дефініцій у тлумачних словниках і словникових статей в енциклопедіях було визначено 110 ознак концепту КИЇВ. Отримані ознаки ми сформували у вісім тематичних груп (ТГ) із такою кількісною репрезентацією: 1) ТГ «Місто»: статус міста – 15, територія – 7; 2) ТГ «Історія»: заснування – 8, Київська Русь – 13, війна/руїна – 11, Київ у складі інших держав – 11, боротьба за незалежність – 5, незалежність – 2; 3) ТГ «Мешканці міста» – 5; 4) ТГ «Природа» – 10; 5) ТГ «Архітектура» – 2; 6) ТГ «Транспорт» – 5; 7) ТГ «Культура» – 8; 8) ТГ «Наука» – 8.

4 Предметно-образний складник концепту КИЇВ. З метою визначення предметно-образного складника концепту КИЇВ, проведено асоціативний експеримент за участю 50 студентів (ОПП «Англійська мова і переклад» Донецького національного університету імені Василя Стуса), оскільки саме представники такої соціально-вікової групи найчастіше обирають одяг з написами і принтами.

4.1 Результати асоціативного експерименту: реакції на стимул *Київ*, виражені іменниками. Ми отримали такі реакції на стимул *Київ*, виражені іменниками: столиця 22, місто 8, шум 8, пам'ятник 5 / пам'ятник засновникам 1, Дніпро 4 / річка 2, концерт 6, історія 5, міст 4 / Пішохідний міст 1, бруківка 4, каштани 3, золото 3, торт 3, будівля 2, архітектура 2, пам'ятка 2, Батьківщина-Мати 2, трамвай 2, Кий, Щек, Хорив 2, перспектива 2, бруд 2, гроші 2, зелень 2, переповненість 2, Україна, майдан, площа, Хрещатик, метро, центр, горби, буржуї, подорож, відпочинок, метушливість, швидкість, велич, революція, сім'я.

Отримані лексеми ми сформували в дев'ять тематичних груп із такою кількісною репрезентацією: 1) ТГ «Архітектура» – міст 4 / Пішохідний міст 1, бруківка 4, будівля 2, архітектура 24; 2) ТГ «Природа» – Дніпро 4 / річка 2, зелень 2, горби; 3) ТГ «Історія» – історія 5, пам'ятник 5 / пам'ятник засновникам 1, пам'ятка 2, Кий, Щек, Хорив 2, революція, Україна; 4) ТГ «Транспорт» – трамвай 2, метро; 5) ТГ «Місто» – столиця 22, місто 8, майдан, площа, Хрещатик, центр; 6) ТГ «Символи» – Батьківщина-Мати 2, торт 3, каштани 3; 7) ТГ «Відпочинок» – відпочинок, концерт 6, подорож, сім'я; 8) ТГ «Успішність/Статусність» – перспектива 2, гроші 2, золото 3, велич, буржуї; 9) ТГ «Темп життя» – шум 8, бруд 2, переповненість 2, метушливість, швидкість.

5 Ціннісний складник концепту КИЇВ. Ціннісний складник визначаємо шляхом аналізу власне написів на одязі, у яких вербалізується концепт КИЇВ (16 написів). Виділені написи членуємо на такі тематичні групи:

1. ТГ «Мешканець міста». Позиціонування себе як мешканця міста, підкреслення особистої приналежності до спільноти киян, наприклад: *КИЯНИН; А МИ З КИСВА! МОЄ РІДНЕ МІСТО Київ*.

Напис *Дівчачий вечір Київ 21.04.2018* пов'язує місто з важливими моментами у житті носія одягу з таким принтом.

2. ТГ «Місто». Виокремлення Києва серед інших міст не лише України, а й світу, наприклад: *НАЙКРАЩЕ Місто УКРАЇНИ КИЇВ; НАЙКРАЩЕ МІСТО В СВІТІ Kyiv*.

3. ТГ «Любов». Освідчення в любові до Києва, наприклад: *КИЇВ ЛЮБЛЮ ТЕБЕ; Я (зображення серця) Київ* (напис містить невербальний елемент, що символізує любов).

До цієї ж групи відносимо і написи *ЯК ТЕБЕ НЕ ЛЮБИТИ...; ЯК ТЕБЕ НЕ ЛЮБИТИ КИСВЕ мій*, які є цитатами з офіційного гімну Києва (І. Шамо та Д. Луценко, 1962 р.).

У написі *Я* (зображення каштанового листя) *КИЇВ*, типовий символ любові та прихильності «серце» замінений на один із символів міста «каштанове листя», що робить ідею, висловлену на одязі, ще більш киевоцентричною.

Слід виокремити напис *І* (зображення серця) *Київ NY*, який, на нашу думку належить як до другої так і до третьої тематичної групи, оскільки крім любові до міста, яка відображена не вербально, вивищує Київ над одним із найбільших та найуспішніших міст світу Нью-Йорком (NY).

Також на особливу увагу заслуговує напис *КИЇВ*, який може означати, що власник одяг позиціонує себе мешканцем міста, виділяє саме Київ серед інших населених пунктів та виявляє свою любов чи прихильність до столиці.

4. ТГ «Символи». Символи Києва, які можемо умовно поділити на:

а) нові символи столиці, наприклад: *КИЇВ #новийсимволКиєва*. Напис супроводжується осучасненим зображенням арбалету-куша, першим офіційним символом Києва Великого князівства Литовського, який пропонується, як альтернатива традиційним «каштанам»;

б) спортивні символи, наприклад: *ФУТБОЛЬНИЙ КЛУБ ДИНАМО КИЇВ; Д Київ*.

6 Висновки. Отже, для усіх трьох складників концепту *КИЇВ* спільною виступає лише одна тематична група «Місто». Тематичні групи «Історія», «Природа», «Архітектура», «Транспорт» можна виділити у рамках поняттєвого та предметно-образного складників концепту. Спільною для предметно-образного та ціннісного складників є тематична група «Символи». Тематична група

«Мешканці/Мешканець міста» визначається у рамках поняттєвого та ціннісного складників концепту. У межах поняттєвого складника виділяємо тематичні групи «Культура» і «Наука». Тематичні групи «Відпочинок», «Успішність/Статусність», «Темп життя» можуть бути виокремлені лише у рамках предметно-образного складника концепту КІІВ.

Перспектива подальшого дослідження полягає у дослідженні особливостей вербалізації інших концептів в українських написах на одязі.

Література

1. Енциклопедія історії України [в 5 т.] / редкол.: В. А. Смолій та ін. Київ: Наукова думка, 2003. Т. 4. 518 с.
2. Енциклопедія України в інтернеті. URL: <http://www.encyclopediaofukraine.com/display.asp?linkpath=pages%5СК%5СУ%5СКуiv.htm> (дата звернення: 20.11.2020).
3. Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури: слов.-довід. Київ: Довіра, 2006. 703 с.
4. Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс. Москва: Гнозис, 2004. 389 с.
5. Новітній онлайнний словник української мови (2013-2018). URL: <http://sum.in.ua/f/Kyjiiv/> (дата звернення: 12.11.2020).
6. Онацький Є. Українська мала енциклопедія. Буенос-Айрес: Літери К. 1959. Кн. 5. С. 565-692.
7. Українська Радянська Енциклопедія / редкол.: М. П. Бажан та ін. 2-ге вид. Київ: Головна редакція УРЕ, 1980. Т. 5. 570 с.
8. Універсальний словник-енциклопедія / кер. проекту О. Коваль; голов. ред. М. Попович. 3-є вид. перероб. і доп. Київ: Всеуито; Новий друк, 2003. 1414 с.

Олеся Сулима
(м. Київ)

ПРОЦЕСУАЛЬНІ ДІЄСЛОВА ТА ЇХНІЙ ТЕКСТОТВІРНИЙ ПОТЕНЦІАЛ У ДЕСКРИПТИВНОМУ ТЕКСТІ

Проблема типологічної класифікації текстів в українській мові досі не вирішена. Різні вчені пропонують власні класифікаційні моделі текстів залежно від того, які критерії вважають визначальними. Т. Єщенко акцентує на тому, що в ідеальній класифікації мають бути враховані всі важливі ознаки тексту [3]. Найповнішою моделлю є